

Е.В. Мамонтова

СИМВОЛІЧНІ ПРАКТИКИ АРХАЇЧНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Розкрито природу символу як джерела політичного панування. Показано, що саме міфологія є визначальним джерелом символічних практик у політиці. На прикладі міфологічного суспільства магічного типу архаїчної доби детально розкрито сутність відправних механізмів символізації у політиці. Вони засновані на практиках тотемізму, фетишизму, анімізму та магічної літургії. Показаний органічний взаємозв'язок цих практик з сучасним символічним комплексом ідентифікації, який покладений у основу формування політичної нації.

Ключові слова: *символ, міф, ритуал, магія, тотем, фетиш, ідентичність, політична нація.*

Знайомство із теоретико-методологічними підвалинами вивчення символу як детермінанти соціально-владних відносин і ресурсу панування дозволяє нам припустити, що реальна влада у суспільстві – це завжди влада нематеріальна. Адже соціальний світ, складовою якого є і підсистема політики, є надзвичайно багатомірним простором. Цей простір, розмічений, сконструйований та побудований за принципом диференціації, формується сукупністю діючих факторів, володіння якими і є запорукою влади у цьому універсумі. Виходячи з вищезазначеного, присвоєння дефіцитних матеріальних та нематеріальних благ, де останні визначаються як символічні ресурси, як і встановлення контролю за їх подальшим розподілом у процесі соціальної взаємодії, є фундаментальним джерелом політичної влади та управління. Інакше кажучи, відносини влади у суспільстві завжди прагнуть актуалізуватися у відносинах влади символічної, а символічний ресурс є ключовим у боротьбі за монополію на легітимне світобачення. Позаяк, звертаючись до механізму впровадження певної системи цінностей, міфологем та символів, можна організувати задане сприйняття соціального світу а, значить, і сам світ, і встановити у цьому світі правила та норми, за якими будуть конструюватися та відтворюватися соціальні відносини. Вкрай важливо у цьому зв'язку те, що символічне домінування дозволяє не тільки реалізовувати контроль над громадською думкою, але й, у перспективі, забезпечує контролювання процесів соціалізації майбутніх поколінь. Отже, гармонізований цілісний символічний простір держави є запорукою збереження цілісності самої політичної системи та її адаптування до викликів середовища, сприяє ефективному функціонуванню та співіснуванню її окремих структур, забезпечує продуктивний розвиток держави та діяльність апарата політичного й державного управління. Все це актуалізує вивчення символу як феномену соціального буття та інструменту впливу у політиці.

Як феномен людського світу символ здавна пригортав ретельну увагу провідних соціальних мислителів. Так, у межах соціоантропологічного підходу розглядали символ у фокусі його сприйняття як іманентної властивості людської природи М. Вебер, Е. Дюркгейм, О. Конт, Л. Морган, Е. Тайлор, Дж. Фрезер та ін. Психоаналітичні аспекти символічної природи людини та соціуму всебічно розкрито у працях Ф. Боаса, К. Гірца, М. Міда, Л. Уайта, З. Фрейда, Е. Фромма, К.Г. Юнга та ін. Погляд на історичний розвиток та соціальну реальність як такі, що засновані на символічній активності людини, представлено у роботах М. Гайдеггера, Е. Касіра, С. Лангера, О. Шпенглера,

К. Ясперса та ін. У фокусі соціоконструктивістської парадигми здійснюється розкриття соціотворчого та політико-регулятивного потенціалу символу у інтерпретації структуралізму та постструктуралізму (Р. Барт, Ж. Лакан, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, М. Фуко), структурного функціоналізму (І. Льюїс, Б. Малиновський, М. Мосс, А. Редкліфф-Браун, Т. Парсонс, У. Уорнер); теорії соціального обміну (П. Блау, Дж. Хоманс); символічного інтеракціонізму (Г. Блумер, М. Кун, Дж. Г. Мід, Т. Шибутані).

Остаточне перенесення символу як категорії теоретичного осмислення із площини, що задається координатами «означаюче – означуване», у сферу політичного, відбулося у межах його соціотворчих трактовок. Окремими ділянками даного напрямку виступають школи соціодраматургії (К. Берк, Е. Гофман, Дж. Мак-Колл), політичної комунікативістики (Ю. Хабермас, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, Н. Луман) та постмодернізму (П. Бергер, Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє, Е. Гіденс, Н. Еліас, Т. Луман, А. Щюц). Останні течії здійснили помітний вплив на формування нових дослідницьких підходів, спрямованих на вивчення саме символічного аспекту політики: політико-культурологічного (Т. Арнольд, А. Вілдавські, А. Гелен, М. Едельман, М. Дуглас, В. Тернер та ін.) і політико-комунікативного (К. Дойч, Г. Лассуел, Ф. Тенніс та ін.). У контексті технологізації процесів управління суспільством символічний компонент політики розглянутий в роботах іноземних (Дж. Адаір, Р. Белла, В. Гельман, С. Кара-Мурза, О. Кармадонов, Ю. Левада, В. Сергєєв, А. Цуладзе) та вітчизняних (В. Бебик, Д. Видрін, Е. Гансова, М. Головатий, В. Горбатенко, Ф. Кирилюк, Т. Ляпіна, А. Пойченко, Г. Почепцов, А. Сіленко, Ю. Сурмін, С. Телешун, Ю. Шайгородський та ін.) дослідників. Однак, у більшості праць названих авторів питання про сутнісні характеристики саме політичного символу не ставилося самостійно. Дане завдання, на нашу думку, є досить проблематичним в силу природи самого символу як феномену соціального порядку. Його виконання не можливе без дослідження витоків символічної влади у суспільстві, її джерел та інструментальних складових структуризації соціального простору.

Метою даної статті є пошук відправних джерел символічних практик у політиці, виявлення, відокремлення та класифікація первинних продуктів символічного виробництва та визначення на цій основі їх політико-управлінського потенціалу у сучасному світі.

Арсенал символічної влади у державі складають символічна продукція та механізми її вироблення і розподілу. Відзначимо у цьому зв'язку, що виробництво символічної продукції та діяльність по впровадженню у масову свідомість смислів, що несуть ці символи, перед усім, здійснюються у сфері культури та комунікації і завжди співвіднесено із інтересами панівних груп, які створюють символічні стратегії завоювання, «колонізації» соціального простору за допомогою різноманітних символічних систем смислопородження: міфології, релігії, ідеології, соціосеміозису. У даних нормативно-символічних формах організації соціально-політичного простору, які у всієї багатоманітності їх проявів можна розглядати як певні «матриці» соціально-політичного порядку, і відбувається сплав пануючих у суспільстві цінностей із сукупністю продуктів та технік символізації, які у закодованому вигляді, через символи – процеси, символи – події, символи – персони, символи – ідеї, та їх фіксацію у матеріальних знаках – артефактах, персоніфікують (уособлюють) їх, і, історично змінюючи одна одну, формують зміст всієї неінституційної сфери політики, при тому, що комплекс системоутворюючих принципів політичного порядку у суспільстві залишається незмінним.

Відштовхуючись від вищезазначеного, спробуємо розглянути процес еволюції форм політичної організації суспільства у фокусі магістральних тенденцій становлення та розвитку символічного виробництва як такого. У попередніх публікаціях автора [1; 2] було показано, що у якості предмету розумової рефлексії символ вперше з'являється у

античному філософському дискурсі. Втім, приступаючи до аналізу природи символу та виявлення його державотворчого потенціалу, слід зазначити, що брати за точку відліку античність буде не зовсім точним. Адже історія феномена (об'єкта, явища) та історія поняття (терміна) – ніколи не бувають тотожними. З грецької античності починається історія осмислення символу у рамках європейської інтелектуальної традиції, з характерними для неї раціоцентризмом та системою бінарних опозицій. В той час, як історія символу як феномену та універсальної категорії культури, зокрема й культури політико-управлінських відносин, сягає у найдавніші часи первісних суспільств. Людина перейшла до раціонального осмислення понять тільки після того, як нею було пройдено стадію інтуїтивного, чуттєвого сприйняття символів і знаків.

Протягом тисячоліть стрижнем політико-управлінських моделей організації суспільства служили світоглядні системи, покладені в основу нормативно-символічних форм соціальної взаємодії, заснованих на техніках міфологізації феноменів навколишнього світу та сакралізації суб'єктів панування. Саме у їх надрах відбулося становлення та форматування переважної більшості символічних практик забезпечення функціонування механізмів політичної влади з одного боку, та консолідації й інтеграції спільноти, з іншого. Підкреслимо, що міфологія, являючи собою вихідний тип ментальності та культури, містить у собі усі елементи форм свідомості соціуму, які поступово конституюються у інших формах соціальної організації. Ось чому виявлення витоків символічного виробництва як такого, відокремлення та класифікація його продуктів, визначення їх управлінського та державотворчого потенціалу потребує детального знайомства із основами міфологічної свідомості.

У вузькому розумінні міф (від грець. *mythos* - переказ, оповідання) – це сказання про першопредків, богів, духів та героїв, що з'являються у дописьменних суспільствах. З іншого боку, як явище соціальне, міф є формою цілісного масового переживання та тлумачення дійсності через звернення до чуттєво-наглядних образів, яким надається статус самостійних феноменів реальності. Між цими двома визначеннями – безліч формувань, народжених у межах філософії та історії, філології та семіотики, культурології та мистецтвознавства, антропології та психології, соціології та політології. Втім, враховуючи усі зазначені інтерпретації, у своїх пошуках ми будемо виходити із установки, що міф (перед усім мова йде про міф первісний) – це проста (спрощена), образна схема світу, що роз'яснює та приписує певний спосіб соціальної взаємодії, а суспільство, що моделює механізми управління на засадах міфології – є «міфологічним суспільством», або «суспільством міфологічного типу».

Хронологічні рамки існування міфологічного світу охоплюють найбільш тривалий період історії людства - від доісторичних часів до падіння античного світу, що зумовлює поетапність його розвитку та варіативність форм символічного впливу. У контексті нашого дослідження, відповідно до стадій державотворення, під яким ми розуміємо магістральний історичний процес формування держави як форми політичної організації суспільства, нами запропоновано виділити три етапи становлення міфологічного суспільства, у межах яких формуються його три модифікації, а саме: 1) міфологічне суспільство магічного типу (архаїчно організоване суспільство додержавної доби); 2) міфологічне суспільство сакрального типу (ідеократичне суспільство Давньосхідних деспотій); 3) міфологічне суспільство раціонально-містичного типу (громада античного полісу). Розглянемо у контексті становлення та розвитку символічного виробництва як механізму забезпечення процесів соціальної взаємодії, інституалізації влади і формування політично-організованої моделі соціального порядку, перший з них. Адже саме у міфологічному світі, побудованому на засадах його магічного сприйняття, зароджуються первинні символічні практики.

Специфіка міфу як символічно-нормативної форми соціальної взаємодії, що визначає сценарії влади й управління, найбільш чітко проявилася у культурі первісного суспільства, де міф, за суттю, був цілісною системою, у структурах якої архаїчна людина сприймала, пояснювала та описувала світ. Формування міфологічного світогляду відбувалося у безпосередньому зв'язку із процесами зародження у свідомості людини знаку та символу. Звідси основою культури первісного суспільства стає їх виробництво. Під символічним виробництвом ми пропонуємо розуміти процес, заснований на поєднанні трьох компонентів: системи символічних (знакових) засобів та заміщень, які забезпечують вирішення завдань семіотичного характеру (1), діяльності, що відбувається на цій основі (2) та значеннєвого й соціального контекстів, що забезпечують протікання такого роду діяльності і функціонування символічного простору (3).

Якщо логічне узагальнення будується на основі ієрархії від конкретного до абстрактного, від причини до її наслідків, то міфологічне спирається на конкретне та персональне, яке використовується у ролі знаку та служить матеріалом для відбудови ієрархії, яка носить не причинно-наслідний, а семантично-ціннісний характер. Таке соціальне моделювання цілком засноване на принципі символізації.

Передумовами формування первісних символічних форм соціальності стали: а) закріплення за міфом статусу нормативної необхідності; б) звернення до імітації; як механізму регулювання соціальної взаємодії; в) втілення у міфі відчуття всеохоплюючої єдності людини з природою; г) визнання магії пануючою формою смислових взаємин у міфологізованому просторі. Розглянемо кожний із даних факторів на предмет дослідження їхнього впливу на розвиток символічного виробництва та спробуємо окреслити ареал розповсюдження їх дії на процеси становлення символічних комплексів у їх сучасній модифікації.

А) закріплення за міфом статусу нормативної необхідності.

У міфологічному суспільстві міф, це, перед усім, всезагальний закон буття. Статусом закону міф наділяє тотожність інформативного та нормативного начал у міфологічній свідомості, що закладена у його синхронно-діахронній структурі як епічної форми, яка містить розповідь про події, що відбулися у далекому минулому (космогонія та теогонія) та пояснення неспростовної необхідності визнавати ці події як такі, що не підлягають рефлексії. Таким чином міф, будучи водночас і оповіданням, і зверненням, і промовою, і історією, формує історико-онтологічний блок найдавнішого символічного комплексу ідентифікації, покладеного у фундамент націогенезу та державотворення.

Б) звернення до імітації; як механізму регулювання соціальної взаємодії.

Символічність міфологічної «епічної» картини світу забезпечує імітація як «копія-відповідь» (Л. Мамфорд) [3] космосу на те, що дано людині побачити у ньому, як спосіб відтворення життя, як віддзеркалення світу та його феноменів. Зокрема, з позицій первісного світосприйняття, і земні соціальні устої порядки слід розглядати як нерозривну частину загальносвітових космічних порядків, що мають надприродне походження. А, значить, усе земне буття людей, зокрема, політико-соціальний устрій та методи й сценарії управління є, за суттю, імітацією сакрального космічного зразка. Така тотальна нероздільність явища та його імітації у первісному суспільстві породжує ритуал – одну із найдавніших символічних першоформ, у надрах якої згодом викристалізуються усі ключові різновиди символічного продукту: вербальний, візуальний та поведінковий. У глибинному розумінні ритуал, заснований на взаємообумовлюючих механізмах імітації та повтору, є повторенням акту першодії (акту створіння світу) і у міфологічному суспільстві стає інструментом затвердження реальності на онтологічному рівні, виконуючи при цьому низку функцій, а саме: функцію формування стійкого соціального порядку як матриці для усіх інших різновидів

порядків, функцію консервації традиції й забезпечення наступництва поколінь та функцію комунікації. Не випадково, що саме ритуал став першим кроком на шляху становлення мовної форми спілкування. Адже, тільки з подоланням символіки конкретного через символіку озвучення, людина безпосередньо підійшла до відтворення власного досвіду та його закріплення у синхронному та діахронному вимірах на інформаційному рівні, що й стало гарантією накопичення, збереження й передачі культурної спадщини як фундаментальної основи етногенезу. Отже, завжди варто пам'ятати, що мова і міф – явища взаємообумовлені. Як зазначає Е. Касіер, «усе, що ми називаємо міфом, обумовлено та опосередковано мовою» [4, с.327], а мовний розвиток, в свою чергу, є відбиттям розвитку міфологічного мислення. Символічність міфологічного світосприйняття реалізується через метафоризацію як відсилання до іншого, через «поняття-образи», що за певних обставин виступають як символи, або як конкретні поняття (Л. Леві-Брюль) [5, с.111–113], що й робить мову одним із найпотужніших ресурсів панування й управління в усі часи. Сила слова корениться, таким чином, у приматі його походження, що й наділяє мову статусом ключового компонента символічного комплексу ідентифікації, який відповідає за процеси консолідації та інтеграції спільноти. Усе вищезазначене доводить, що вже у первісному суспільстві формується дві символотворчих функції мови: як відтворена у картині світу детермінанта націо- та державотворення мова виступає у якості маркеру групи, а як матеріал для найменування та лабораторія метафор й перейменувань, мова виконує інструменталістську функцію.

В) втілення у міфі відчуття всеохоплюючої єдності людини з природою.

Виходячи з того, що людина визначає закони соціального співіснування як закони природи (світу тварин та рослин) та водночас проєцирує на природу свої відносини, остання для людини міфологічної – це не об'єкт для вивчення, не простір, якій слід опанувати та підкорити, а суб'єкт, що постійно копіює його та його дії. Тим самим у міфі, як першій формі світогляду, віддзеркалено цілісність еволюційного процесу у його біологічному та культурному вимірі [6, с.295–325]. Закони, за якими існує світ живої природи через механізм імітації фіксувалися первісною людиною у обрядах та ритуальних атрибутах, а відчуття схожості усвідомлювалося як спорідненість із певним звіром, рослиною, природним явищем, було покладене в основу процесу обоження та надання їм статусу покровителів. Так об'єкти природи поступово набували у свідомості первісної людини статусу тотемів, а предмети, що підтверджують споріднений зв'язок людини із тотемом стають фетишами.

Система уявлень про кровноспоріднені зв'язки людського колективу із його міфічним зооантропоморфним предком - тотемом вважається однією із найархаїчніших форм міфологічної свідомості та культу, яка отримала у науковій літературі найменування тотемізму (І. Баховен, А. Вараньяк, Вівело, Д. Раймонд, Г. Кларк, С. Коул, Л. Ричард, Л. Морган Е. Тайлор та ін.). В його основу покладено явище, яке Л. Леві-Брюль, Л. Виготський та ін. визначають як партиципацію. Порядок такої тотемної спорідненості закріплювався за допомогою заборони – табу. Ідеї взаємообумовленості тотемізму як релігійної першоформи із системами заборон досить ґрунтовно розкриті у біологічному, історико-антропологічному та психологічному контекстах. Однак відзначимо, що мотив заборони – це, перш за все, мотив соціальний, позаяк через механізм табування, який формує моральну звичку, відбувся поступовий перехід від абсолютної індивідуальної свободи підсвідомого під тотальний контроль колективу. Більш того, табу стає першим кроком не тільки до встановлення системи моральних норм, але й детермінує процес формування всієї системи соціальної взаємодії.

На символічну природу тотемізму красномовно вказує перелік його соціальних функцій: а) об'єднання людей навколо колективно визнаного тотему (інтегративна

функція); б) підкорення поведінки групи через заборони-табу, яким повинні додержуватися усі її члени (регулятивна функція); в) використання тотема під час кризових явищ, стихійних лих, війн, епідемій, катастроф (мобілізаційна функція); г) демонстрація іншим приналежності до певної групи (атрибутивна функція). Безумовно, більшість народів поступово втратила тотемічні уявлення, однак їхній вплив відчувався протягом усієї історії. Зокрема, сьогодні відголосом первісного тотемізму можна вважати існування у кожній державі неофіційних символів – національних тварин та (або) рослин, з образами яких вона асоціюється.

Символічна підоснова чітко простежується й у іншій архаїчній духовній практиці – у поклонінні фетишам. Не зважаючи на те, що явище фетишизму доволі ґрунтовно вивчено, й попри неодноразові спроби відмовитися від терміну, з причини його розпливчатості та невизначеності, спільним для всіх напрямків та шкіл є розуміння того, що фетишизм (у франц. версії перекладу – *fetichisme, fetichie*, – ідол, талісман) - це, перед усім поклоніння матеріальним предметам - фетишам. Отже, фетишизм - це не стадія становлення релігії, і не психологічний механізм, а сукупність культових практик поклоніння неодушевленим предметам, які у їхньому природному стані, або змінені певним чином у відповідності до призначення, складають об'єкт культу. У процесі фетишизації відбувається ототожнення соціальних та культурних функцій предмету із його природними властивостями або із природними особливостями індивіда. Узагальнення широкого фактологічного матеріалу, викладеного у роботах із антропології, культурології етнографії та історії мистецтв, дозволяє у контексті предмету нашого дослідження класифікувати фетиші як *об'єктно – суб'єктні та суб'єктно - об'єктні*.

Під *об'єктно- суб'єктними фетишами* ми пропонуємо розуміти реально існуючі предмети матеріального світу, які в наслідок фетишизації перетворюються на безпосередні об'єкти культу. На індивідуально рівні такими фетишами виступають амулет і талісман. Колективним фетишем об'єктно-суб'єктного порядку є спільний та загальноприйнятий для всього колективу конкретний природний об'єкт (гора, ріка тощо). Той, хто відігравав ведучу роль у їх виборі, закріплював через це свій авторитет. Як правило, дану функцію брали на себе маги, чаклуни, жерці, - люди, діяльність яких стояла у витоків процесів соціальної диференціації та формування системи відносин у координатах «управління – підкорення». Безспірно, вагомість ролі культових фізико-географічних об'єктів національного значення у становленні ідентифікаційного символічного комплексу кожної окремої нації і сьогодні є відлунням архаїчних духовних практик, заснованих на механізмах фетишизації.

На відміну від об'єктно-символічних фетишів, перетворення яких на об'єкти культу здійснюється за схемою «від матеріальної форми до її символічного осягнення», *суб'єктно-об'єктну групу фетишів* складають витвори людини - зооморфічні та антропоморфічні рукотворні фігури або абстрактні зображення (ідоли), що мають знакову символічну природу і є першоформою монументалістики – різновиду символіки, яка згодом, у процесі інституалізації влади, займе чільне місце серед інструментів її легітимації та ресурсів впливу на процеси національно-політичної ідентифікації.

У цьому зв'язку зауважимо, що наділення предметів магічними властивостями, їх фетишизація не зникає із трансформацією міфологічного суспільства. В наступних типах соціальної організації, заснованих на інших різновидах символічно-нормативних форм, вона продовжує залишатися важливою складовою арсеналу політико-управлінського впливу. Так, безпосередній зв'язок простежується між фетишизмом первісної доби та релігійним культовими практиками християнства (поклоніння іконам, святим мощам), буддизму (шанування священних «ступ»), ісламу (паломництво до святих міст та «чорного каміння»). Крім того, фетиші суб'єктно-об'єктного типу тісно

пов'язані із культом предків, зокрема з погребальними обрядовістю. К. Маркс аналізує явище «товарного фетишизму» у суспільстві капіталістичної формації. [7, с. 458-470]. Явище фетишизації світу речей як стрижнева характеристика постіндустріального суспільства споживання залишається одним із ключових предметів постмодерністського дискурсу (Р. Барт, Ж. Бодрійар, М. Фуко та ін.). А широкий діапазон застосування фетишизації у практиках політичного та управлінського впливу, окреслений соціологічним знанням ХХ ст. (досить пригадати у цьому зв'язку концепції «візуалізації» В. В. Беньяміна [8, с.235-247], «словесного фетишизму революції» П. Сорокіна [9, с.151-153] до «політичного фетишизму» П. Бурдьє [10, с.231-262]) - ще одно свідчення на користь її владного потенціалу. Не випадково, слово «культовий» міцно укоренилося у лексиконі сучасного глобалізованого суспільства. Для того, щоб суб'єкт міг впливати – він повинен бути «культовим», таким, що стає об'єктом масового поклоніння з причини видатних досягнень у певній сфері виробництва смислів – культурі, мистецтві, науці, політиці. Адже сьогодні тільки культовим фігурам під силу підкорити, інтегрувати та мобілізувати широкі маси та управляти ними.

Г) визнання магії пануючою формою смислових взаємин у міфологізованому просторі.

Разом з тим, як культ, заснований на персоніфікації, фетишизм тісно пов'язаний з ще одним імітаційним механізмом функціонування міфу, що має неабияке значення у формуванні арсеналу символічного впливу. Мова йде про анімізм, який виникає як усвідомлення людиною специфіки внутрішнього духовного світу, що й дістає назву «дух», «душа». Але, як що у розумінні міфологічної людини душа пов'язана з певною окремою істотою або предметом, то дух має самостійне існування і володіє здатністю здійснювати вплив на широке коло об'єктів та явищ. І хоча механізми анімізації визначаються у науковій літературі по-різному: як магічний преанамізм (Дж. Фрейзер), як аніматизм або одухотворення живої природи (Р. Маретт, Л.Я. Штернберг), як перший етап духовного становлення людини за траєкторією «анімізм - релігія – культура» (З. Фрейд), як первісний дологічний містицизм (Л. Леві-Брюль) тощо, на наше переконання, анімізм є наслідком двох процесів, що, безспірно мають символічну природу. *По-перше*, це процес дуалізації світу міфологічної людини, якій полягає у розділенні його на природне і надприродне, сакральне і профане, священне і повсякденне, заборонене і таке, що дозволяється. І у цьому дуальному світі душа і дух, які, в уявленнях первісної людини, є двійниками реальних об'єктів та наділені їхніми характеристиками, виконують функцію посередників між цими двома пластами. *По-друге*, це зачатки процесу спіритуалізації, тобто розділення природи та людини на живу, але не матеріальну душу та неживу але матеріальну плоть. Саме останній фактор зумовив фундаментальну функцію міфу - подолання скінченності буття, чим не тільки визначив обряд погребіння як доміную у символічних практиках первісного суспільства, але й згодом, у процесах політогенезу та зародження перших державних утворень забезпечив культу смерті статус конститутивного у формуванні арсеналу легітимації політичного порядку.

Розкриття у символічній формі сакральних смислів буття надає міфу магічного характеру. Магія, перед усім, - це можливість, що надана людині богами для використання знання споріднених відносин у світі з метою набуття влади над світом та людьми. Як форма антропного впливу на об'єкти міфологічного простору за допомогою космічних надприродних сил та космічної свідомості, магія, через механізми партиципації [5], «стандартизації мови» [3], ритуалізації [11], концентрує усі духовні практики міфологічного суспільства та інтегрує усі продукти символічного виробництва у єдиний комплекс. І саме магічна складова міфологічного світогляду наділяє первісні символічні різновиди соціальної взаємодії – мову, ритуал, образотворче мистецтво, гру

відчутним управлінським потенціалом та перетворює їх на потужний символічний ресурс впливу.

Дане припущення підтверджено, приміром, А.М. Хокартом, який, розкриваючи витоки царської влади перших державних утворень, доводить, що спроби поділу праці, й, зокрема, виділення групи управлінців, народилися власно із ритуалу з його чітким розподілом ролей та встановленою послідовністю колективних дій, які мали, перед усім, сакральний зміст [12]. Згодом найдосвідчені у цій «сакральній праці» люди і стали фахівцями з символічних впливів: шаманами, магами, колдунами, і, врешті решт, жерцями й правителями. Не випадково, історично першою формою влади стає теократія, а святилища місцевих божеств – тотемів, виникнув у неолітичну добу, згодом перетворюються на центри влади сакральної та влади політичної.

Отже, магія, починаючи з моменту об'єднання символічних актів та першоформ у єдину літургію як сукупність офіційних публічних церемоній (див.: літургія від грець. *leiturgia*- суспільна, публічна служба), стає дієвим інструментом управління групою. А це, в свою чергу, переконливо доводить, що влада в основі своєї є феноменом, що має символічну природу. Додамо також, що саме момент «зародження цивілізації» (близько поч. 4 тис. до н.е.), пов'язаний з формуванням радикально нової соціальної організації, співвідносять з інтенсифікацією процесів підкорення підсвідомого через виникнення міфу та символу, які поєдналися у магичній літургії.

Підсумовуючи усе вищевикладене, відмітимо наступне.

Пануючою формою смислових взаємин у міфологічному просторі первісного суспільства виступила магія. Вона сконцентрувала у собі всі духовні практики міфологічного суспільства додержавного типу та з'інтегрувала всі продукти його символічного виробництва у єдиний знаково-символічний простір. Таким чином, як практика, що об'єднала увесь арсенал символічних впливів, вироблених міфологічним суспільством у синкретичному комплексі «слово – зображення – ритуал», магія стає першим в історії джерелом соціальної влади.

Як історично перший тип міфологічного суспільства, первісне суспільство створює світоглядний комплекс, який у синкретичних візуально-вербальних символіформах та символідах виступає інструментом осягнення світу, його пояснення та відтворення у знаках і образах, чим формує норми та зразки соціальної поведінки. Наслідком розповсюдження такого типу соціального моделювання стає зародження у міфологічному суспільстві магичного типу історично першого і системоутворюючого символічного комплексу, який пов'язаний із процесами ідентифікації.

Сьогодні даний комплекс відповідає за забезпечення процесів формування політичної нації, виражених в індивідуальному та колективному переживанні відчуття приналежності до певних території й політичної спільноти, а також у встановленні духовного взаємозв'язку між громадянами та їх державою. Кожний з компонентів цього комплексу (мова, історико-героїчний пантеон, святково-обрядовий цикл, національна символіка об'єктно-суб'єктного та суб'єктно-об'єктного характеру тощо) не виступає автономною структурою, а є джерелом перманентного процесу вироблення знаків національної та державної самоідентичності. На основі їх комбінації виникає безліч нових символічних форм, що структурують національну і громадянську символісфери і визначають, тим самим, унікальність символічного простору кожної окремої нації та держави. В країнах, які нещодавно розпочали реалізацію державотворчого проекту, формування символічного комплексу ідентифікації повинно відбуватися за умов контекстуалізації усіх факторів: історичного, цивілізаційного, релігійного, етнокультурного, соціального, ідеологічного, політичного. Тільки гармонізація усіх складових даного комплексу через чітку і конструктивну державну «політику ідентичності» дозволить актуалізувати його державотворчий потенціал у повному обсязі.

Список використаної літератури

1. Мамонтова Е. В. Символ як феномен і категорія політичної культури у філософській теорії та політичній практиці Античного суспільства / Е. В. Мамонтова // Панорама політологічних студій. - 2011. – Вип. 5–6. – С. 216–221 ; Mamontova E. V. Symvol yak fenomen i katehoriia politychnoi kultury u filosofskii teorii ta politychnii praktytssi Antychnoho suspilstva / E. V. Mamontova // Panorama politolohichnykh studii. - 2011. – Vyp. 5–6. – S. 216–221.
2. Мамонтова Е. В. Символізм як принцип соціально-політичної організації античного суспільства у фокусі філософії досократиків / Е. В. Мамонтова // Актуальні проблеми державного управління. - 2008. – Вип. 3. – С. 37–43 ; Mamontova E. V. Symvolizm yak pryntsyv sotsialno-politychnoi orhanizatsii antychnoho suspilstva u fokusi filosofii dosokratykyv / E. V. Mamontova // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia. - 2008. – Vyp. 3. – S. 37–43.
3. Мамфорд Л. Миф машины. Техника и развитие человечества / Л. Мамфорд. – Москва : Логос, 2001. – 408 с. ; Mamford L. Mif mashiny. Tekhnika i razvitie chelovechestva / L. Mamford. – Moskva : Logos, 2001. – 408 s.
4. Кассирер Э. Язык и миф // Кассирер Э. Избранное: Индивид и космос : сб. / Э. Кассирер; сост. С. Я. Левит; отв. ред. Л. Т. Мильская. – Москва; Санкт-Петербург : Университетская книга, 2000. – С. 327 – 390 ; Kassirer E. Yazyk i mif // Kassirer E. Izbrannoe: Individ i kosmos : sb. / E. Kassirer; sost. S. Ya. Levit; отв. red. L. T. Milsкая. – Moskva; Sankt-Peterburg : Universitetskaya kniga, 2000. – S. 327 – 390.
5. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль // Психология мышления / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухова. – Москва : Изд-во МГУ, 1980. – С. 130-140 ; Levi-Bryul L. Pervobytnoe myshlenie / L. Levi-Bryul // Psikhologiya myshleniya / pod red. Yu. B. Gippenreyter, V. V. Petukhova. – Moskva : Izd-vo MGU, 1980. – S. 130-140.
6. Юнг К. Г. Символическая жизнь / К. Г. Юнг. – Москва : Когито-Центр, 2003. – 326 с. ; Yung K. G. Simvolicheskaya zhizn / K. G. Yung. – Moskva : Kogito-Tsentr, 2003. – 326 s.
7. Маркс К. Об атеизме, религии и церкви : сб. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Москва : Мысль, 1986. – 670 с. ; Marks K. Ob ateizme, religii i tserkvi : sb. / K. Marks, F. Engels. – Moskva : Mysl, 1986. – 670 s.
8. Беньямин В. Париж – столица XIX столетия / В. Беньямин // Историко-философский ежегодник 1990. – Москва : Наука, 1991. – С. 235–247 ; Benyamin V. Parizh – stolitsa XIX stoletiya / V. Benyamin // Istoriko-filosofskiy ezhegodnik 1990. – Moskva : Nauka, 1991. – S. 235–247.
9. Сорокин П. Словесный фетишизм революции // Сорокин П. Заметки социолога. Социологическая публицистика / П. Сорокин – Санкт– Петербург : Алетейа, 2000. – С. 151–153 ; Sorokin P. Slovesnyu fetishizm revolyutsii // Sorokin P. Zametki sotsiologa. Sotsiologicheskaya publitsistika / P. Sorokin – Sankt– Peterburg : Aleteya, 2000. – S. 151–153.
10. Бурдые П. Делегирование и политический фетишизм // Бурдые П. Социология политики / П. Бурдые. – Москва : Socio-Logos, 1993. – С. 231–262 ; Burde P. Delegirovanie i politicheskii fetishizm // Burde P. Sotsiologiya politiki / P. Burde. – Moskva : Socio-Logos, 1993. – S. 231–262.
11. Roszak Th. The making of counter-culture: Reflections on the technocratic society and its youthful opposition / Th. Roszak. – New York : University of California Press, 1995. – 310 p.
12. Hocart A. M. Kingship / A. M. Hocart. – London : Oxford University Press, 1969. – 250 p.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2016 р.

E. Mamontova

**THE SYMBOLIC PRACTICES OF ARCHAIC SOCIETY AS A
FOUNTAINHEAD OF POLITICAL IDENTITIES:
HISTORY AND PRESENT**

The nature of the symbol as a source of political domination is revealed. Defined, that arsenal of symbolic power in the state consists of the symbolic products and mechanisms of its production. That implemented in the field of culture and communication and always correlated with the interests of the dominant groups. These groups provide a variety of symbolic strategies of conquest social space by using different systems of generation of meaning: mythology, religion, political ideology, social-semiosis. These regulatory and symbolic forms of social interaction as determinants of political order and political development are defined. Their specificity and the stages of their evolution are delineated. It is shown that mythology is determining source of symbolic practices in politics. Proved that myth is an integral part of any type of cultural and politico-administrative models, regardless of time and space to implement them.

Defined the concept - "society of mythological type". This is society, which simulates the control mechanisms based on mythology. This model is universal scheme-form of the world, that explains and prescribes a certain method of social interaction. The first origins of myth and it's basic parameters, as one of the elements of structure-social order were formed by primitive societies. The first symbolic forms, based on imitation practices - ritual, art, language were born during mythological primitive society era. It will become an inexhaustible source of symbolic production and fundamental of symbolic complexes as important determinant of socio-political organization of society during the process of politogenesis and state- building. Chronological framework of existence mythological world covering the longest period of human history - from prehistoric times to the fall of the ancient world. This implies its phased development and variation forms of the symbolic impact. There are three stages of mythological society with three variation of ones: mythological society of magic type (archaically organized society); mythological society of sacred type (ideocratic society of The Ancient East despotic states); mythological society of rational and mystical type (community of ancient polis).

The mythological magical type of society, as example shows the essence of the primary mechanisms of symbolism in politics. They are based on practices totemism, fetishism, animism and magical liturgy. Indicated the organic relationship of these practices with modern symbolic complex of identification, which laid the basis for the formation of a political nation.

Keywords: *symbol, myth, ritual, magic, totem, fetish, identity, political nation.*